

Narcís Comadira

Poeta, pintor, articulista, autor de teatre, assagista i traductor, acaba de publicar «Dies de França», un recull d'articles sobre els nostres veïns del nord

XAVIER CORTADELLAS /
Sant Feliu de Guíxols

● A *Camins d'Itàlia*, Narcís Comadira evocava diferents llocs i diferents ciutats d'Itàlia on deia que l'havia portat «l'atzar d'alguns viatges i d'algunes estades». Ara, tres anys més tard, repetiria pretext temàtic i editorial, si no fos que ha canviat Itàlia per França i camins per dies perquè el títol *Camins de França* està ocupat d'ençà que Puig i Ferrer va utilitzar-lo en els dos volums on recrea els seus anys de joventut i la seva temporada de vagabunderia per pobles, ciutats, masos i cases de França. Sigui com sigui, tal com *Camins d'Itàlia*, *Dies de França* té una unitat malgrat estar format per un seguit d'articles que Comadira ha anat publicant en el diari on col·labora. Del més antic al més nou, hi ha un xic més de deu anys. Aquests articles ens porten a Notre-Dame, a La Madeleine, a Saint Sulpice, però també a la casa de Victor Hugo, a la tomba de Baudelaire, a Alsà-

cia, Borgonya o al mont Ventós. La primera part se centra en París; la segona, en diferents llocs de França; la tercera, que és també l'última, en francesos com Charles Péguy o Henry Matisse, o en assimilats com Jacques Brel, Joan Miró o Pablo Picasso. Tot plegat és també un pretext perquè Narcís Comadira ens parli de pintors i d'arquitectura, de músics i d'escriptors, de la cultura francesa i del plaer de menjar i de badar, de Girona i de Catalunya, i del món que ha conegut i que fa temps que ha començat a anar-se'n.

— Total que va quedar sense títol.

— «En el pròleg de *Camins d'Itàlia* ja deia que havia copiat el títol a Puig i Ferrer. *Dies de França* l'he tret d'uns versos de Chateaubriand. Els cito al començament del llibre juntament amb un fragment de cançó de Charles Trenet. A Trenet també l'havia citat a *L'ànima dels poetes*, que és el títol d'una cançó seva.»

— Vostè diu que és un ho-

PERFIL

Narcís Comadira i Moragriega, (Girona, 1942), escriptor, pintor, assagista, articulista i autor de teatre. Destaca pel seu rigor mètric i lingüístic, per la seva pintura objectual, de formes i pigments sobre un suport pla, per la claredat d'exposició dels seus objectes i de les seves idees. És coneguda la seva passió per l'art, el seu compromís amb el país i la llengua. La seva poesia té sovint un to nostàlgic i elegíac, tendre i carregat de lirisme, però desdramatitzada gràcies a unes dosis innegables d'ironia.

me de formació francesa.

— «I em sap greu que avui, a Catalunya, s'hagi perdut. La tradició d'estudiar francès s'ha perdut tant que, a vegades, fins i tot sento a la ràdio que pronuncien noms de poblacions franceses en anglès. Per a la gent de la meua generació, França era la modernitat, el lloc d'on venien moltes de les coses que ens agradaven o que ens interessaven. Trenet, per exemple, era molt de moda: *Les feuilles mortes*, *L'âme des poètes*, *La mer*... El sentíem a la ràdio i jo, a més, a La Palmera, un bar de Roses on hi havia una pista de ball, perquè anava cada estiu quinze dies a Roses amb una família amiga. Més tard, escoltàvem Brassens, Brel, Barbara, Aznavour... Vaig començar a estudiar francès als deu anys als maristes de Girona. No vaig tenir cap professor francès, però, com és sabut, els maristes és una congregació francesa. A quinze anys, un professor ens va fer passar una antologia en francès i editada a França. Vaig descobrir Péguy...»

— En parla a *Dies de França*.

— «La *Présentation de la Beaune à Notre-Dame*. El meu pare s'havia subscrit al *Paris Match*. Ell també havia anat als maristes, com en Josep Pla.»

— Es coneixien?

— «Em sembla que no, però el meu pare li tenia molta devoció. Molt més tard, és clar, vaig conèixer Pla. Sabia que a casa teníem una botiga al carrer Nou de Girona. La primera cosa que em va dir va ser: 'No es vengui la botiga. Faci com el senyor Foix, que durant la setmana fa de pastisser i els diumenges, versos'...»

— I era veritat?

— «No. No n'havia fet mai, de pastisser. A en Foix, jo li vaig fer una entrevista molt llarga que es va publicar a *Diàlegs a Barcelona*, una col·lecció de l'Ajuntament de Barcelona dels anys vuitanta. Em va dir que el que hauria volgut tenir era una foneria de tipus de lletres d'impremta, que de la pastisseria només es preocupava que els ingredients fossin de primera qualitat.»

— A vostè la feina de casa seva tampoc devia agradar-li.

— «Sempre vaig tenir clar

«VAIG ENTRAR AL SEMINARI, DESPRÉS D'HAYER ESTUDIAT PREUNIVERSITARI. VAIG SER EL QUE EN DEIEN UNA VOCACIÓ TARDANA. JA EM DIRÀS! A DISSET ANYS!»

Fa uns mesos, Narcís Comadira va escriure *Pinsans i cadeneres*, la seva última obra de teatre. Hi surt el poeta Narcís Cordelira, ha dirigit l'obra, Xavier Albertí / LLUÍS SERRAT

que no m'agradava gaire. A més, a casa, tampoc no era imprescindible perquè entre germans i germanes érem quatre.»

— **Parlem de la seva mare. Moragriega és un cognom estrany.**

— «N'hi ha pocs. Segons el meu avi, don Felipe Moragriega i Carvajal, el cognom era català. Hi ha el cognom Moragrega, però el meu va castellanitzar-se perquè la meva branca materna va anar a viure a Terol. Era una família de metges i farmacèutics militars. El meu avi va néixer a Maó perquè el seu pare hi estava destinat; la meva mare, a El Bodón, a Salamanca, perquè el meu avi primer es va fer militar i, després, va passar a la Guàrdia Civil.»

— **Ja em dirà com la va conèixer, el seu pare!**

— «Els militars són transhumants. Van estar a Teba, que és a Màlaga; després, a Larache, al nord de l'Àfrica i, més tard, a Figueres. Els Comadira, en canvi, vénen de Calonge, eren terrissers.

No fer carrera de poeta

● Fa més de dues hores que parlo amb en Narcís Comadira i quasi no hem dit res dels seus llibres. A Londres, va escriure *Un passeig pels bulevards ardents*, el quart —el tercer en solitari—, després de *Papers privats* i *Amic de plor. El verd jardí*, el següent, va ser el primer que va publicar en una editorial important de Barcelona. Això era l'any 1976. L'any 1976 va ser un any important per a Narcís Comadira. A més de *Desdeseig Les ciutats*, on hi ha poemes de Girona, de Londres, de París, de diferents ciutats d'Itàlia i de Barcelona, va publicar *Terra natal* i *Àlbum de família*, els dos últims llibres dels anys setanta. Va aplegar-los tots a *La llibertat i el terror. Poesia 1970-1980*, la seva època poètica més fructífera perquè, dels vuitanta ençà, pràcticament només ha publicat *Rèquiem*, *Enigma*, *En quarantena*, *Usdefruit*, *L'art de la fuga* i *Llast*, que és el més recent i l'únic que no trobem a *Formes de l'ombra. Poesies 1966-2002*. «És que a partir dels anys vuitanta començo a publicar un llibre cada cinc anys. D'altra banda, sempre he dit que era un poeta mandrós i que no sóc autor de llibres, sinó de poemes», explica. «També ha escrit que no vol fer carrera de poeta», li recordo. «El que vull dir és que no tinc la intenció d'anar pel món com un poeta recurrent festivals i totes aquestes coses.»

Però el meu besavi era registrador de la propietat a Terrassa. Va comprar la primera edició de *Canigó* de mossèn Cinto. Ara la tinc jo perquè vaig decidir que em tocava. El meu avi ja va fer de botiguer.»

— **Jacint Verdaguer sempre li ha agradat molt.**

— «I Foix. I Carner, encara més. Per mi els grans poetes catalans són ells tres i, també, Joan Maragall i Gabriel Ferrater.»

— **En *El verd jardí* dedica un poema a Maragall, un altre a Carner i un altre a Ferrater.**

— «Però a *Amic de plor* segueixo Foix en un poema que dedico a Salvador Oliva.»

— **Hem anat molt lluny. Fa una estona, tot just érem als maristes.**

— «Després, vaig fer preuniversitari a l'institut, que es veia com una cosa laica i que, per tant, no agradava gaire als de casa. Però és que els maristes van dir que nosaltres érem un curs molt *díscolo* i que aquell any no volien fer

el preuniversitari. Suposo que van quedar sense professorat. En acabar, vaig entrar al seminari.»

— **Una mica tard. Tinc entès que molts seminaristes hi entraven a deu anys.**

— «Vaig ser el que en deien una vocació tardana. Ja em diràs: a disset anys, vocació tardana! Però tampoc no era tan estrany, vaig entrar al seminari amb en Mon Marquès, que ara és pedagog i que anava al meu curs. Simplifico una mica, però en el curs hi havia la colla dels missioners, un dels quals va ser en Joan Alsina, que va matar Pinochet a Xile, i la dels liturgistes. Jo era d'aquests últims, amb en Josep Arges i l'Enric Sala. Ens posàvem uns roquets amples, ens agradava el culte. En el seminari, hi havia gent seriosa, professors molt bons, no se m'acudeixen gaires llocs millors on hagués pogut estudiar. Hi havia el doctor Estela, el doctor Vidal, que ens feia hebreu, grec bíblic i sagrada escriptura; el doctor Cases, que va ser bisbe de Cas-

«NO SÉ SI ELS FRANCESOS SÓN ELS MÉS CIVILITZATS DE TOTS PERQUÈ ELS ANGELOSOS TAMBÉ HO SÓN MOLT. SÓN MOLT ESTRANYS, PERÒ TAMBÉ SÓN MOLT CIVILITZATS»

telló de la Plana i que ens feia castellà; el doctor Forts, que ens feia classes de filosofia en llatí; en Modest Prats, que ens feia català; mossèn Teixidor, que ens feia metafísica i que havia estat molts anys a Roma perquè hi estava estudiant, quan va començar la II Guerra Mundial. No n'havia pogut marxar. Era un gran italià-fil, em sembla que la meua passió per Itàlia ve d'ell. Ens explicava que li havien hagut d'arrencar un queixal durant la guerra i que no hi havia anestèsia. Abans d'arrencar-l'hi el dentista li va dir: 'Coraggio, ragazzo!'. Mossèn Teixidor em va fer llegir la *Divina Comèdia* en italià. Jo no en sabia. 'Ja n'aprendràs!', em deia.»

— **Vostè ha fet una antologia de poesia italiana, ha traduït els *Cants* de Leopardi, Bassani, Pavese, Montale...**

— «Per a la gent del seminari, Roma era la capital. Pronunciàvem el llatí a la romana, com a la resta de Catalunya; diferent del que feien a Espanya.»

— **Veig que sap moltes coses que el pas dels anys no ha acabat respectant gaire.**

— «Sóc d'una altra època. Al seminari, hi vaig estar tres anys. Després, vaig anar a Montserrat, no va sorprendre ningú: ja he dit que m'agradava la litúrgia.»

— **Va formar part d'un grup que feien art sacre.**

— «Però això va ser molt més tard, quan vaig sortir de Montserrat, la meua sortida va coincidir amb els canvis del Concili Vaticà II. Vam fer un parell d'exposicions a Girona, vaig dissenyar algun calze, alguna casulla, algun santerist. Vaig col·laborar amb en Domènec Fita restaurant alguna església. En aquella època, es van haver de canviar molts altars perquè el Concili havia aprovat que es diguessin les misses de cara al poble. Ja havia començat a pintar als 14 anys. Quan els de casa van veure que m'agradava, em van fer anar a classes amb la Montserrat Llonch. A 14 anys, també vaig escriure els meus primers poemes, en castellà. La pintura i la poesia van arribar a la mateixa època. En el seminari les arts eren més aviat valorades. Vaig tenir sort. Vaig guanyar-hi un premi de poesia.»

— **Ut pictura poesis, 'Com**

•

«Per a la gent de la meua generació, França era la modernitat, el lloc d'on venien moltes de les coses que ens agradaven o que ens interessaven. Trenet, per exemple, estava molt de moda: 'Les feuilles mortes', 'L'âme des poètes', 'La mer'... El sentíem a la ràdio i jo, a més, a La Palmera, un bar de Roses on hi havia una pista de ball, perquè anava cada estiu quinze dies a Roses amb una família amiga.»

•

«S'hauria de denunciar els arquitectes que han fet el Caixa Fòrum de Madrid. Aquí som molt provincians, però, si ets una glòria de fora o si ets d'aquí, però t'han acceptat a fora, ja està. Penso en Calatrava, per mi és un arquitecte abominable.»

la pintura la poesia'.

— «Sí, això és d'Horaci. No n'era conscient, és clar. M'agradaven les dues coses. A Montserrat també valoraven que pintés, vaig estar-hi del 1962 al 1965, vaig sortir-ne just el diumenge que es deia la missa en català per primera vegada. Vaig conèixer el pare Cassià Just, precisament era el mestre de novicis.»

— **En un dels articles de *Dies de França* en parla.**

— «Jo era a París, vaig entrar a La Madeleine, hi havia un concert d'orgue. Vaig recordar que el pare Cassià ens explicava que, quan era jove, estava a París i que els diumenges anava als concerts d'orgue de La Madeleine o de La Trinité. Ens deia que els francesos són gent molt civilitzada.»

— **I els catalans?**

— «No tant!»

— **I els espanyols?**

— «Menys, encara menys. No conec gaire els alemanys. No sé si els francesos són els més civilitzats de tots perquè els anglesos també ho són. Els anglesos són molt estranys, però són gaire civilitzats. Ara, França són segles de cultura i això es nota. Fins fa pocs anys, els alumnes francesos sortien de l'escola amb un bon nivell de llengua.»

— **També escriu que li agraden els sermons d'alguns capellans francesos.**

— «És molt agradable sentir un capellà francès gran predicar. Generalment, vocalitzen i pronuncien molt bé. Jo he sentit sermons formidables. A Notre-Dame és una obligació, cada vegada que vaig a París... tot això es va perdent... canvia, com a mínim canvia! Eren segles de cultura que s'han esbravat de cop i que no s'han substituït per res.»

— **Deia que a Montserrat també pintava.**

— «Em van donar la clau de l'estudi de pintura, un dels llocs més bonics de Montserrat. Però ara l'han destruït, ha estat un arquitecte gironí, precisament, l'Arcadi Pla.»

— **A *Dies de França* va a Ronchamp a veure la capella de Le Corbusier.**

— «Hi anava amb una certa angúnia perquè em feia por que ho haguessin malmenat, però els

francesos saben tenir cura de les seves coses.»

— **De tota manera, també escriu que els arquitectes modernistes catalans són millors que els francesos de la seva època.**

— «Segur. Guimard no es pot comparar amb Gaudí. Fins i tot penso que Domènech i Muntaner és millor. Ara, el bo és Gaudí. Jujol, per exemple, és més bo quan treballa amb Gaudí. Segur que Gaudí el va controlar d'una manera o altra.»

— **I avui els arquitectes catalans són bons?**

— «Em sembla que sí. Els que no són bons són els polítics! Encarreguen els edificis importants a estrelles internacionals. Per fer la torre Agbar van a buscar Jean Nouvel o per fer l'edifici del Fòrum van anar a buscar Herzog & de Meuron, que els va fotre un gol, una merda d'edifici. Jo em penso que aquests, quan treballen a Catalunya o a Espanya, ja se'n foten perquè el que han fet a Madrid amb el Caixa Fòrum també és per denunciar-los. Aquí som molt provincians, però, si ets una glòria de fora o si ets d'aquí, però t'han acceptat a fora, ja està. Penso en Calatrava, per mi és un arquitecte abominable.»

— **També hi ha bons pintors?**

— «És clar. I també, bons poetes. El problema de la pintura és que ha perdut importància social, ja no hi ha grans col·leccionistes.»

— **Però el país va tan malament?**

— «Malament? Va molt malament. La gent no llegeix, no té criteri, la llengua està molt malament. Com es pot tenir una cultura sòlida, si no es té una llengua sòlida? Els noucentistes ho van entendre de seguida.»

— **No deu ser que aquest país ha anat tirant de veta del noucentisme fins a la transició? No ho hem espemut massa?**

— «Segurament. Foix, Espriu, Vinyoli, Maria Aurèlia Capmany... tots havien rebut la influència del noucentisme quan es formaven. La cultura s'entenia encara com una cosa sòlida i seriosa: la massificació ho ha enviat

tot a rodar, pensi en la situació actual de l'ensenyament. Parles als joves d'avui de com s'ha d'escriure una paraula i els és ben igual. Però també és veritat que els catalans hem tingut sempre aquest problema, ens és tot bastant igual. En Joan Ferraté deia que l'única cosa que ens interessava era menjar botifarra amb bolets. Catalunya és un país que no té voluntat de ser un país, hi ha una minoria, sí, però a la majoria li és tot indiferent, si cal parlar castellà, el parlen. Ha estat sempre així.»

— **I en els altres països?**

— «Els altres països tenen la feina feta de fa segles. Jo penso que es van degradant lentament, però encara tenen un pòsit, la decadència és més lenta. Després, hi ha el fenomen de la immigració, que és letal per a les cultures. Si, a més, afegim tot això de la multiculturalitat, que no vol dir res... Ningú no s'atreveix a dir que han d'integrar-se, que s'han d'adaptar a la cultura que acull. Quan vaig anar a Londres bé que prova-va d'adaptar-me.»

— **Va ser en sortir de Montserrat?**

— «En vaig sortir perquè vaig caure malalt. El metge va dir que era una cosa psicossomàtica, em van aconsellar que marxés una temporada. Vaig anar veient que no havia de ser monjo. Vaig estudiar arquitectura, però feia massa anys que no feia matemàtiques, de manera que vaig anar a fer català. Bé, català: vaig fer hispàniques perquè l'Antoni Comes, que era el catedràtic de català, em va aconsellar que fes castellà perquè el català no tenia sortida.»

— **Una clarividència impressionant. És quan acaba que va a Londres?**

— «No ho vaig acabar.»

— **Vostè no acaba res!**

— «No, no acabo res.»

— **Bé, potser alguns quadres i alguns llibres.**

— «Això sí. No ho vaig acabar perquè la policia em va treure el carnet d'identitat en una tancada universitària i em va tocar anar a fer la mili. Vaig tenir sort, però: em van enviar a Girona. Vaig llegir Baudelaire intensament, el meu company de mili va ser Baudelaire. Ja

«ELS QUE NO SÓN BONS SÓN ELS POLÍTICS QUE ENCARREGUEN ELS EDIFICIS IMPORTANTS A ESTRELLES INTERNACIONALS. DESPRÉS, QUAN TREBALLEM AQUÍ, SE'N FOTEN»

Narcís Comadira ha escrit també assaig. Destaquem: *Girona. Matèria i memòria, Sense escut i Forma i prejudici: papers del noucentisme.* / LLUÍS SERRAT

sortia amb la meua dona, la Dolors Oller. Ella estudiava amb en Gabriel Ferrater, va ser per això que ens vam començar a tractar.»

— Ja em dirà com era.

— «En Ferrater? Era encantador, molt cordial. S'interessava per la gent, era molt ben educat. Més tard, quan la Dolors i jo ja vivíem junts, el vam tenir deu dies amagat a casa, després de la tançada d'intel·lectuals de Montserrat, l'any 1970. Treballava molt de nits, llegia molt i l'endemà feia els informes de llibres per a la Seix Barral. Gràcies a ell, vaig començar a traduir en castellà per a aquesta editorial. Un llibre de Giorgio Bassani, un altre d'Alberto Arbasino... Ferrater també em va presentar Foix, que, segons com, era molt xerraire. Recordo que em va dir que, si agafava el *rotllo* dels polonesos, estàvem perduts.»

— El *rotllo* dels polonesos?

— «Volia dir el problema dels polonesos amb els russos. Però en Gabriel va afegir que no hi patís. 'En Foix és com una ràdio, jo el sé sintonitzar', va dir. En canvi, a qui no suportava era a l'Espriu. Deia que era un neuròtic, que només parlava de la mort. Una vegada que vaig preguntar a en Josep Pla què pensava de l'Espriu, em va dir que escrivia en castellà. 'I en Foix?' vaig voler saber. 'En provençal'. 'I en Riba?' 'En llatí'. 'I en Carner?' 'En Carner?... En Carner?... No sé com escriu en Carner', va dir-me.»

— El que vostè no m'ha dit encara és quan va anar a Londres.

— «Després, hi vaig estar dos anys. La Dolors tenia un lectorat, jo no havia acabat la carrera, la idea era que l'acompanyaria i que em guanyaria la vida traduint llibres al castellà. Però el professor Blecua ho va saber. 'Pero, Narciso, te quedaràs en casa y no verás nada. Y con un solo sueldo no viviréis, que Londres es muy caro', va dir. 'Però jo encara no he acabat la carrera' vaig contestar-li. 'Nada, nada. Tu eres poeta. En Londres les importa esto, les importa que seas poeta, los títulos no les dicen nada'. I m'ho va arreglar.»

«EN JOAN FERRATÉ DEIA QUE L'ÚNICA COSA QUE ENS INTERESSAVA ALS CATALANS ERA MENJAR BOTIFARRA AMB BOLETS. CATALUNYA ÉS UN PAÍS QUE NO TÉ VOLUNTAT DE SER PAÍS»